

مقایسه سیستم مدیریت شهری در ایران و کشورهای توسعه یافته: بررسی مدیریت شهری ایران در دوره‌های مختلف و تحلیل چالش‌های پیش روی آن

عبدالله یاراحمدی^۱، پروفیسور آواکیان^۲

^۱ دانشجوی دکتری دانشگاه دولتی ایروان ارمنستان
^۲ هیئت علمی دانشگاه دولتی ایروان ارمنستان

چکیده

کنترل، برنامه‌ریزی و هدایت رشد و توسعه شهرها از نظر فیزیکی و جمعیتی نیازمند وجود مدیریت سازمان یافته و کارآمد است که بتواند تمامی عوامل و عناصر موثر در اداره شهر را به نحوی مطلوب جهت پاسخگویی به نیاز شهروندان سازماندهی نماید. چرا که شهر بعنوان یک منبع توسعه مطرح است و جایگاه و الگوی مدیریت شهری در روند توسعه شهر و بهبود سکونتگاههای شهری نقش بسیار مهم و تعیین کننده ای دارد. این پژوهشدارای ماهیتی «تحلیلی - تفسیری» است و ازسوی دیگر باتوجه به کلیت موضوع، رویکرد حاکم بر این پژوهش «کاربردی» می‌باشد. در این مقاله به بررسی وظایف مدیریت شهری و شهرداریها در نقاط مختلف جهان پرداخته شده و سپس ساختار تشکیلاتی مدیریت شهری غالب آن کشورها استخراج گردیده است. در ادامه به بررسی رابطه برنامه‌ریزی شهری، مدیریت شهری و حکومت اقدام شده تا نوع و ماهیت این ارتباط تبیین گردد. همچنین با مطالعه مدیریت شهری در کشورهای توسعه یافته، به ظرفیت‌ها و محدودیت‌های هر یک از آنها دست یافتیم. سپس با بررسی مدیریت شهری در کشورهای توسعه نیافته، چالش‌های پیش روی مدیریت شهری در ابعاد گوناگون کشف گردیده و در غالب جدولی ارائه شده است. در پایان نمونه پژوهی ایران مورد کنکاش قرار گرفته و به تفکیک قبل از انقلاب و بعد از آن مورد بررسی واقع شد. در نهایت شیوه مدیریتی، محاسن و معایب هر دوره از مدیریت شهری ایران آشکار گردیده و در کل با سیستم مدیریت شهری در غرب انطباق داده شدند. از این تحقیق اینگونه نتیجه گیری می‌شود که وجود شوراها دلیل اصلی برتری و مزیت مدل مدیریت شهری در ایران نسبت به غرب می‌باشد. همچنین مفاهیمی از قبیل مشارکت، استقلال مدیریت شهری، درون گرایی مدیریت شهری و... نیز از جمله محاسن مدل مدیریت شهری غربی نسبت به مدیریت شهری در ایران قلمداد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: مدیریت، برنامه‌ریزی شهری، توسعه یافتگی، ظرفیت، چالش‌ها.

۱- مقدمه

هر نظام و پدیده ای در روند تکاملی خود مجموعه اهدافی را دنبال می‌نماید و برای رسیدن به این اهداف اقداماتی را انجام می‌دهد. سیر تحولی جوامع نیز ایفای وظایف و تعقیب اهداف خاصی را برای شهرداریها ایجاب می‌نماید. هدف تئوریک و کلان سیستم مدیریت شهری و شهرداریها تقویت فرآیند توسعه پایدار شهری است، به نحوی که زمینه و محیط مناسب برای زندگی راحت، امن و کارآمد شهروندان به تناسب ویژگیهای آنان و جامعه مربوطه فراهم شود. در قالب این هدف کلان، سه هدف زیر برای تمام شهرداریها علی‌رغم تفاوت‌های فراوان در خصوصیات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی شهرها و کشورهای تعیین شده است (UNCHS, 1999)

- ۱- ارتقای شرایط کار و زندگی برای همه جمعیت شهر با توجه به افراد و گروههای کم درآمد
- ۲- تشویق توسعه اجتماعی و اقتصادی پایدار
- ۳- حفاظت از محیط کالبدی شهر.

اهداف ذکر شده همگی بهم پیوسته هستند. مثلاً سرمایه گذاریهای تولیدی و ایجاد اشتغال و درآمد موجب می‌شود زندگی افراد جامعه بر بنیانهای پایداری ارتقاء داده شود و در عین حال آینده اقتصادی شهرها می‌تواند بوسیله عدم کارایی زیرساختها و خدمات یا شرایط نامساعد بهداشتی ساکنان، مورد تهدید واقع شود. کالبد شهرها نیز به عنوان مکانی برای سکونت و کار شهرنشینان از اهمیتی خاص برخوردار است. کالبد مناسب شهری، علاوه بر کاستن از مشکلاتی نظیر ازدحام، ترافیک بیش از حد و سکونتگاههای نامناسب، سبب آرامش روانی شهرنشینان می‌گردد. زوال کالبدی شهرها علاوه بر اینکه بر توانایی مدیریت شهری برای تضمین سرمایه گذاری و توسعه اجتماعی و اقتصادی پایدار تاثیر سوء می‌گذارد، می‌تواند در جذب سرمایه گذاریهای خارجی که بیش از پیش بر جذابیتهای محیط کالبدی و خوب عمل کردن خدمات و زیرساختهای شهری تکیه دارد، نیز تاثیر نامناسب داشته باشد. در نتیجه حفاظت از محیط کالبدی شهرها، زیبایی منظر، ارزشهای بومی و محافظت از فضاهای با هویت، جلوگیری از تخریب بافت قدیمی شهرها و مرمت آنها، جلوگیری از وارد آمدن لطمه به ساختار شهری حفاظت از ساختمانها و فضاهای واقع در داخل هسته‌های تاریخی و حفاظت از یادمانها و بناهای فوق العاده و ابنیه‌های در خور احترام هنر و تاریخ باید مورد توجه خاص مدیریت شهری قرار بگیرد.

۲- ادبیات پژوهش

اداره و مدیریت شهرها تحت تاثیر نیروها و بخشهای مختلف از جمله نیروهای بخش دولتی- عمومی، جامعه مدنی و نیروهای بخش خصوصی صورت می‌گیرد. بنابراین شهر نتیجه فرآیند تصمیم گیری جزء جزء و جمعی این گروههاست. از میان این گروهها برخی دارای قدرت و اختیار رهبری و هماهنگی بوده و بقیه از آنها پیروی می‌کنند. گروههای یاد شده به عنوان کنشگران فضای شهری و مطابق با اهداف و امیال خود به هدایت و توسعه شهر می‌پردازند. نوع فعالیت گروههای ذکر شده در اداره شهرها در جوامع مختلف با هم متفاوت بوده، تحت تاثیر مستقیم شیوه‌هایی است که این جوامع طبق آن سازمان یافته اند.

در جوامعی که بصورت غیرمتمرکز اداره می‌شوند و نظام دموکراسی مبتنی بر مردم سالاری و شهروندمداری در آنها حاکم است، هنر مدیریت شهری به شکل نظام مند، با درایت و طبق خواسته‌ها و مطالبات شهروندان بر اساس هماهنگی و وحدت تمام عوامل موثر در اداره شهر صورت می‌گیرد. در این جوامع، (حکومت‌های محلی) شهری نقش اصلی را در امور شهر ایفا می‌نمایند که نتیجه این نوع حکومت و مدیریت، ظهور شهرهای پیشرفته بر اساس مشارکت تمامی نیروهای سازنده شهر است. لذا حرکت به سوی سیستم مدیریت شهری به شکل مشارکتی تغییر بنیادی و گسترده در ویژگیهای ماهیتی نهادها را می‌طلبد و چنین تغییری متقابلاً بر چگونگی عملکرد واقعی هر فعالیتی تاثیر می‌گذارد.

اما در جوامعی که بر اساس نظام متمرکز اداره می‌شوند شهرها بیشتر بر اساس خواست نیروهای حاکم و بدون در نظر گرفتن جایگاه سایر گروههای شهری بخصوص شهروندان و به شیوه‌ای متمرکز اداره می‌شوند. در این جوامع حکومت‌های محلی به طور

کامل شکل نگرفته اند و مدیریت و اداره تمامی امور شهری از سوی حکومت مرکزی اعمال می‌شود و به دلیل تمرکز شدید، با مشکلات متعدد اجتماعی- اقتصادی مواجه هستند. مدیریت شهری در این گونه جوامع به دلایل متعدد فاقد انسجام و هماهنگی لازم در اداره امور شهرهاست. همچنین به دلیل عدم توان و ناکارآمدی مدیریت شهری در کنترل رشد و گسترش کالبدی شهرها شاهد آشفته‌گیها و نابسامانیهای بسیار در شهرهای این جوامع هستیم.

بر این اساس، الگوهای متفاوتی از مدیریت شهری و با ویژگیهای متمایزی در کشورهای مختلف و در شهرهای آنها شکل می‌گیرد. در واقع بر اساس میزان تمرکز یا تفرق وظایف و اختیارات و یا حداقل تصمیم‌گیری و فرماندهی در یک یا چند سازمان بترتیب الگوهای مدیریت شهری یکپارچه و متفرق شکل می‌گیرند.

الگوی مدیریت یکپارچه در مقابل متفرق دارای سه بعد است و در مدیریت شهری نیز توجه به این ابعاد و رابطه آنها به یکدیگر مهم به نظر می‌رسد. اولین بعد، بعد عملکردی است؛ یعنی این که عملکردهای مختلف موجود در سطح شهر باید دارای مدیریت یکپارچه و مرتبط با هم باشد. دومین بعد، بعد فضایی است. بر این اساس، فضای شهر صرفاً برابر با محدوده قانونی شهر نیست، بلکه حومه و پیرامون شهر را نیز که با مرکز شهر ارتباط متقابل دارند، دربرمی‌گیرد. بنابراین، کل شهر یک فضاست و نمی‌توان این فضای واحد را از هم جدا کرد. بعد سوم شامل مردم و ذی نفعان شهر می‌باشند. در ایران نیز همانطور که قبلاً بیان گردید الگوی مدیریت شهری تحت تاثیر شرایط و ویژگیهای سیاسی و اجتماعی حاکم بر کشور می‌باشد بطوریکه ضمن پذیرفتن تغییراتی از انقلاب مشروطیت تا به امروز؛ در حال حاضر با برگزاری انتخابات شوراها در سال (۱۳۷۷) و تشکیل شوراهای اسلامی و انتخاب شهرداران توسط آنها، سیستم مدیریتی شهر به صورت شورا- شهردار درآمده است. اما در ساختار مدیریت شهری ایران در حال حاضر نه تنها شوراهای اسلامی شهر و شهرداری دیده می‌شود بلکه در کنار آنها سازمانهای دیگری نظیر آب فاضلاب، برق و گاز، مخابرات، مسکن و شهرسازی و... وجود دارند و نقش ایفا می‌نمایند که به نوعی مدیریت شهر را چندپاره و ناهماهنگ نموده‌اند و حکایت از حاکم بودن الگوی مدیریت شهری متفرق در ایران و شهرهای آن را دارد.

۳- روش پژوهش

یکی از موضوعاتی که امروزه اهمیت بسیار دارد، موضوع مدیریت برنامه ریزی شهری می‌باشد. مدیریت شهری در معنای وسیع کلمه، مدیریت بر شهروندان و عوامل زیرساختی مانند معابر، ساختمانها، تجهیزات حمل و نقل، هویت اجتماعی و قوانین و مقررات، مدیریت بر مجموعه عوامل یادشده است. امروزه، شهرها از دو جنبه اهمیت یافته اند: یکی بعنوان مرکز تجمع گروه عظیمی از مردم، دیگری بعنوان عمده ترین بازیگر نقش اقتصادی، در کل اقتصاد ملی. از اینرو، باید به مسائل و مشکلات آنها، توجه بیشتر و دقیق تر کرد. زیرا، در حالی که برنامه ریزی دقیق و درست، سبب رشد اقتصادی، تثبیت سیاسی و افزایش مشارکت شهروندان در امور شهرها میگردد، شکست در حل مشکلات و مسائل شهری، سبب رکود اقتصادی، نارضایتیهای اجتماعی و سیاسی، فقر، بیکاری و تخریب محیط زیست خواهد شد. توسعه ی شهرها و افزایش جمعیت در شهرها، مدیریت شهری را با چالشها اساسی روبه رو نموده است. شهر اهواز جزو شهرهای بزرگ کشور می‌باشد که در جایگاه خود با مشکلات بزرگ و زیادی مواجه است. از خرابیهای باقی مانده از جنگ تا عدم مدیریت صحیح بر مسائل روز مره ی شهری این شهر را نسبت به شهریهای هم سطح خود در دیگر کشورهای جهان در رتبه ی بسیار پایینی قرار می‌دهد. با توجه به موارد مطرح شده و ادبیات موضوع فرضیات پژوهش به شرح زیر می‌باشد.

۳-۱ فرضیات تحقیق

۱- بنظر می‌رسد وضعیت برنامه ریزی شهری اهواز به لحاظ کاربریهای اراضی در وضع مطلوبی نیست و با سرانه استاندارد فاصله دارد.

۲- بنظر می‌رسد اصول برنامه ریزی شهری در اهواز به لحاظ زیبایی، آسایش، امنیت و سلامتی مطلوب نیست.

۳- بنظر می‌رسد مدیریت شهری اهواز دچار ناکارآمدی و چند پارچگی است.

۴- بنظر می‌رسد الگوی یکپارچه مدیریت برنامه ریزی شهری در شهر اهواز مناسب ترین الگوی شهری است.

۳-۲- اهداف تحقیق

۱- دستیابی به کاربریهای اراضی مطلوب در شهر اهواز
 ۲- دستیابی به چارچوب مناسب برنامه ریزی شهری در اهواز از لحاظ زیبایی، آسایش، امنیت و سلامت
 ۳- دستیابی به ناکارآمدیها و چندگونگی مدیریت برنامه ریزی شهری اهواز
 ۴- دستیابی به الگوی مناسب مدیریت برنامه ریزی شهری در اهواز
 برای جمع آوری اطلاعات میدانی از پرسشنامه محقق ساخته استفاده خواهد شد.
 حجم نمونه برای بهره برداری از پرسشنامه در سه مرحله تعیین می گردد: حجم نمونه اول حدود ۵۰ نفر از کارشناسان و دست اندرکاران مسایل برنامه ریزی شهری، شهرسازی و مدیریت شهری است. حجم نمونه دوم حدود ۲۰۰ نفر از مردم بالای ۲۰ سال سن شهر اهواز است و حجم نمونه سوم با بهره گیری از ۲۰ نفر از کارشناسان و دانشگاهیان و بخشی از اطلاعات از طریق یک کارگاه مشورتی متشکل از آنها بدست می آید.
 در واقع واحد تحلیل و تحقیق ۱- کارشناس مسائل شهری ۲- مردم شهر اهواز ۳- کارشناسان در یک کارگاه مشورتی است. پس از اینکه پرسشنامه تهیه شد این پرسشنامه مورد روایی و پایایی قرار می گیرد. یعنی این پرسشنامه به ۳۰ نفر از جامعه آماری داده می شود و سوالات آنها مورد روایی قرار می گیرد. سپس پرسشنامه با بهره گیری از نرم افزار SPSS مورد استخراج قرار می گیرد. در نهایت با بهره گیری از روش کیفی به توصیف و تحلیل داده ها پرداخته می شود و یکایک فرضیه ها مورد آزمون قرار می گیرد.

۴- یافته ها

تکنیک یا ماتریس SWOT، ابزاری است برای شناخت تهدیدها و فرصتهای موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعفها و قوت داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای دستیابی به توسعه است. این امور از طریق: ۱- بازشناسی و طبقه بندی قوتها و ضعفهای درونی سیستم ۲- بازشناسی و طبقه بندی فرصتها و تهدیدات موجود در محیط خارج از سیستم ۳- تکمیل ماتریس سوات و ۴- تدوین راهبردهای گوناگون برای هدایت سیستم در آینده است. از دیدگاه این مدل، یک استراتژی مناسب قوتها و فرصتها را به حداکثر و ضعفها و تهدیدات را به حداقل می رساند. برای این منظور، نقاط قوت و ضعف و فرصتها و تهدیدها در چهارحالت کلی ST, WO, SO و WT پیونده داده می شوند و گزینه های استراتژی از بین آنها انتخاب می شوند.

جدول (۱) ماتریس ارزیابی عوامل داخلی مؤثر در مدیریت شهری اهواز

ردیف	عوامل اصلی داخلی	ضریب	نمره	نمره نهایی
	نقاط قوت			
۱	تمایل ساکنین به مشارکت و مسئولیت پذیری آنان	۰.۰۵	۳	۰.۱۵
۲	قابلیت توسعه صنعتی استان بویژه در زمینه صنایع نفت و گاز، پتروشیمی و صنایع فراوری مواد معدنی	۰.۰۶	۴	
۳	نزدیکی به خلیج فارس و بنادر حاشیه آنبه منظور انجام مبادلات اقتصادی و بازرگانی و جذب گردشگران و سرمایه گذاران کشورهای حوزه خلیج فارس	۰.۰۵	۴	
۴	برخوردار بودن از ظرفیت جذب سرمایه و افزایش درآمد زایی در بخش گردشگری	۰.۰۶	۴	
۵	بهره مندی از توان رسانه های استانی به خصوص صدا و سیما، نشریات محلی، نمایندگی مطبوعات سراسری و خبرگزاریها برای دریافت نظرات شهروندان و شناسایی نقطه ضعفها	۰.۰۵	۳	
۶	آگاهی از قوانین حوزه شهرداری و رعایت آنها	۰.۰۱	۳	۰.۰۳
۷	در نظر گرفتن محیط زیست شهری در اجرای طرحها از سوی مسئولین	۰.۰۲	۳	۰.۰۶
۸	تسهیلات برای رسیدگی به شکایتهای ساکنین	۰.۰۳	۳	۰.۰۹
۹	شفافیت نسبی در مورد تخلفات ساخت و ساز در سطح شهر	۰.۰۲	۳	۰.۰۶

۰.۱۲	۴	۰.۰۳	واگذاری بخشی از وظایف شهرداری به بخش خصوصی	۱۰
۰.۱۲	۴	۰.۰۳	ایجاد مدیریت خاص جهت رسیدگی به امور شهر	۱۱
۰.۰۶	۳	۰.۰۲	محلّه محوری	۱۲
۰.۱۲	۴	۰.۰۳	استفاده از سوابق توانمند سازی بافت‌های مجاور شهر	۱۳
۰.۰۶	۳	۰.۰۲	افزایش نسبی رضایت ساکنین شهر	۱۴
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	کنترل و مدیریت بهینه زمین در شهر	۱۵
۰.۰۳	۳	۰.۰۱	برگزاری دوره‌های آموزشی برای ساکنین شهر	۱۶
۰.۰۲	۴	۰.۰۵	وجود متخصصان و کارشناسان مختلف در شهر	۱۷
		۰.۰۳۵	نقاط ضعف	
۰.۰۵	۱	۰.۰۵	اعمال نفوذ دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم‌گیری‌های شهری	۱
۰.۰۴	۱	۰.۰۴	عدم نظرخواهی از ساکنین و عدم مشارکت مطلوب آنها در فرایند تهیه و اجرای طرح‌ها	۲
۰.۰۴	۱	۰.۰۴	هماهنگی ضعیف بین نهادهای شهری و موازین کاری	۳
۰.۰۴	۲	۰.۰۲	عدم پاسخگویی قوانین شهری حاضر به نیازهای جدید و همچنین ضعف قانونمندی	۴
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	عدم پاسخ مناسب شهرداری به خواسته‌های ساکنین و سردرگمی مردم در مراجعه به شهرداری	۵
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	عقلانی نمودن زمان و هزینه طرح‌ها و عدم شفافیت در این موارد	۶
۰.۰۳	۱	۰.۰۳	همکاری ضعیف بین نهادهای رسمی اداره شهر یا بخش خصوصی و نهادهای مردمی	۷
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	ضعف پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری مسئولین	۸
۰.۰۴	۲	۰.۰۲	ضعف اطلاع‌رسانی به ساکنین درباره جزئیات طرح‌ها	۹
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	عدم دسترسی مساوی مناطق به امکانات و محرومیت نسبی در سطح محلّه	۱۰
۰.۰۴	۱	۰.۰۳	عدم دیدگاه استراتژیک در مسئولان و نبود استراتژی مناسب برای آینده شهر	۱۱
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	تعلق خاطر ضعف ساکنین به شهر	۱۲
۰.۰۶	۱	۰.۰۴	حاکمیت چندگانه در سطح شهر	۱۳
۰.۰۶	۲	۰.۰۶	استفاده از نیروهای غیر متخصص در شهرداری	۱۴
۰.۰۴	۲	۰.۰۳	ضعف آموزش‌های دوره ای برای پرسنل شهرداری و اطلاع ناکافی پرسنل از آخرین دستاوردهای تحقیقاتی شهری	۱۵
۰.۰۶	۲	۰.۰۲	وجود فساد اداری و روحیه رانشی برای توانمند سازی بافت	۱۶
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	نگرش نامطلوب ساکنین به شهرداری	۱۷
۰.۰۴	۱	۰.۰۴	عدم تحقق مدیریت واحد شهری	۱۸
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	عدم تأمین بودجه لازم شهرداریها به دلیل خودکفایی آنها و نبود درآمدهای پایدار	۱۹
۰.۰۱۲	۳	۰.۰۴	دارا بودن نرخ بالای بیکاری نسبت به مراکز دیگر شهرستانهای کشور	۲۰
۰.۰۶	۳	۰.۰۲	سرانه بسیار پائین بهداشتی درمانی در کلیه زمینه‌ها، نسبت به سایر مراکز استانها	۲۱
۰.۰۴	۲	۰.۰۲	حداقل کمیت و کیفیت امکانات و عملکرد آموزش و پرورش نسبت به سایر مراکز استانها	۲۲
۰.۰۴	۲	۰.۰۲	کیفیت نامطلوب، کمبود و مشکلات موجود در توسعه شبکه ارتباطات، حمل و نقل زمینی و هوایی	۲۳
۰.۰۸	۴	۰.۰۲	گسترش اسکان غیررسمی و حاشیه نشینی در حاشیه که محصول فقر روستاییان اطراف است.	۲۴
۰.۰۶	۳	۰.۰۲	برخی از روستاها جزء فقیرترین و محرومترین روستاهای کشور به شمار آمده و در بافت و چهره ظاهر به راحتی مشاهده میشود	۲۵
۰.۰۶	۳	۰.۰۲	کمبود منابع مالی، ضعف کارآفرینی و مشارکت ضعیف بخش خصوصی در فعالیتهای اقتصادی اجتماعی	۲۶
۰.۰۴	۲	۰.۰۲	ناهماهنگیهای موجود در نظام بانکی، نظام اجرایی و بخش خصوصی در زمینه مشارکت طرحهای اقتصادی	۲۷
۰.۰۸	۴	۰.۰۲	عدم استفاده بخشی از قابلیتهای بالقوه تولیدی در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی	۲۸
۰.۰۶	۳	۰.۰۲	مهاجرت افراد متخصص به دلیل وضعیت اقلیمی و کمبود امکانات رفاهی و بالا بودن هزینه‌های زندگی	۲۹

۰.۰۴	۲	۰.۰۲	مصرف غیراصولی و ناکارآمد انرژی برق، وجود انشعابات غیر قانونی و ایجاد خاموشی‌ها	۳۰
۰.۰۳	۱	۰.۰۳	قدیمی بودن قوانین شهرداری	۳۱
۰.۰۱۲	۴	۰.۰۳	نبود هماهنگی بین دستگاههای اجرایی با شهرداری	۳۲
۰.۰۱۲	۴	۰.۰۳	عدم ضمانت اجرایی جهت اجرای کامل قوانین	۳۳
۰.۰۱۲	۳	۰.۰۴	نداشتن جایگاه و منزلت عمومی شهرداری و شهرداران بر خلاف کشورهای پیشرفته	۳۴
۰.۰۱۶	۴	۰.۰۴	عدم اعمال مدیریت واحد شهری	۳۵
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	ضعف و فقدان تخصص مرتبط در بین شهرداران منتخب از سوی شوراها	۳۶
۰.۰۱۶	۴	۰.۰۴	فقدان فرهنگ عمومی در شناختن شهرداری به عنوان یک سازمان محلی منتخب مردم و عدم هماهنگی با شهرداری	۳۷
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	مشکلات مالی شهرداری‌ها ناشی از تصمیمات دولت در خصوص استقلال شهرداریها - کمبود کمکهای مالی دولت به شهرداریها	۳۸
۰.۰۳	۱	۰.۰۳	حذف پاره ای از عوارض شهرداریها در قانون تجمیع	۳۹
۰.۰۱۶	۴	۰.۰۴	فقدان طرح جامع و سند استراتژیک توسعه برای شهر اهواز	۴۰
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	جولان دستفروشان در سطح شهر و عدم توجه جدی به زیباسازی شهری به خصوص در مناطق محروم	۴۱
۰.۰۱۲	۳	۰.۰۴	فقدان پارکهای محله ای مناسب	۴۲
	۲.۳۱			X
	۰.۹۶			S

جدول (۲) ماتریس ارزیابی عوامل خارجی مؤثر در مدیریت شهری اهواز

ردیف	عوامل اصلی خارجی	ضریب	نمره	نمره نهایی
	فرصت‌ها			
۱	امکان هماهنگی و همکاری سازنده با دستگاههای دولتی و خدماتی در سطح شهر	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
۲	تخصیص بهینه منابع	۰.۰۴	۲	۰.۰۸
۳	هماهنگی با نوسانات محیطی و علم روز	۰.۰۳	۴	۰.۰۱۲
۴	وجود بستر مناسب جهت کوچک سازی شهرداری و واگذاری امور به بخش خصوصی	۰.۰۳	۲	۰.۰۶
۵	استفاده از خدمات مناسب به ساکنین شهر	۰.۰۶	۱	۰.۰۶
۶	افزایش آگاهی مردمی و تقاضای رو به افزایش آنها جهت مشارکت	۰.۰۳	۲	۰.۰۶
۷	استفاده از فن آوری اطلاعات و ارتباطات در ارائه خدمات و استفاده از نظر ساکنین	۰.۰۴	۲	۰.۰۸
۸	گامهای مثبت قانونی در راستای تمرکز زدایی و خصوصی سازی	۰.۰۳	۲	۰.۰۶
۹	فرصت کافی دادن به مدیران شهری اهواز برای اجرای برنامه‌های کلان شهر اهواز	۰.۰۵	۲	۰.۱
۱۰	مطالعات برنامه آمایش شهر اهواز و توجه به بافت‌های فرسوده	۰.۰۶	۲	۰.۱۲
۱۱	جایگاه محله در برنامه ریزی و مدیریت شهری اهواز	۰.۰۶	۲	۰.۱۲
۱۲	اهمیت محله به عنوان یکی از بافت‌های قدیمی و حساس شهر	۰.۰۵	۳	۰.۱۵
۱۳	نوسازی و اصلاح ساختار سازمان بزرگی بنام شهرداری	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۱۴	استقبال از سرمایه گذاری داخلی و خارجی به منظور دستیابی به تحولات اساسی در زمینه برنامه ریزی‌های کلان شهری با استفاده از روش‌های مختلف سرمایه گذاری و مشارکت	۰.۰۶	۳	۰.۰۱۸
۱۵	ضرورت‌های ایجاد سیستم تفکیک زباله	۰.۰۵	۳	۰.۰۱۵
۱۶	اعتمادسازی بین شهروندان و این نهاد عمومی	۰.۰۵	۳	۰.۰۱۵
۱۷	ثبات مدیریت	۰.۰۵	۳	۰.۰۱۵
۱۸	ایجاد انگیزه و رغبت در میان مدیران و پرسنل	۰.۰۴	۲	۰.۰۱۲
۱۹	مسئله یابی و حل گره‌های حل نشده شهر	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۲۰	انجام پروژه‌های بزرگ برای عمران و آبادانی شهر	۰.۰۵	۳	۰.۰۱۵
۲۱	انجام تبلیغات و اطلاع رسانی مناسب استان در باره جذابیت‌های سرمایه گذاری خارجی و داخلی	۰.۰۴	۲	۰.۰۱۲
۲۲	توسعه براساس دانایی محوری و استفاده از خرد جمعی نخبگان	۰.۰۵	۳	۰.۰۱۵
۲۳	تاکید بر انجام مطالعات و پژوهش‌های کاربردی (خروجی مشخص و کارآمد)	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۲۴	ایجاد تغییر و تحولات اداری و اجرایی براساس شایسته سالاری و اولویت‌های شهروندان	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۲۵	شفاف سازی امور مالی و حسابداری و اطلاع رسانی عمومی عملکردها	۰.۰۵	۲	۰.۰۱۰
۲۶	استفاده مطلوب از ایده‌های موفق طراحان در زمینه منظر شهری بومی	۰.۰۵	۲	۰.۰۱۰
۲۷	هماهنگ کردن مدیریت میانی و کلان شهری در روند تصمیم گیری	۰.۰۶	۳	۰.۰۱۸
۲۸	راه اندازی و توسعه متروی شهر اهواز	۰.۰۴	۴	۰.۰۱۶
۲۹	امکانات و منابع مالی مورد نیاز به پیمانکاران	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۳۰	آموزش فرهنگ شهری با استفاده از یک مدیریت کارآمد و دقیق بر منابع فرهنگی شهر	۰.۰۵	۴	۰.۰۲۰
۳۱	توسعه سرانه فضای سبز شهر	۰.۰۶	۳	۰.۰۱۸
۳۲	استفاده از اتوماسیون و نرم‌افزارهای ویژه، نصب GIS در همه دستگاه‌های نظارتی و اتصال آنها به سامانه دیجیتال جهت افزایش شاخص‌های بهداشت محیط	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۳۳	تفکیک پسماند خشک از مبداء و بازگشت آن به چرخه تولید	۰.۰۴	۳	۰.۰۱۲
۳۴	افزایش سرعت اجرای پروژه‌های شهرداری اهواز	۰.۰۴	۴	۰.۰۱۶

۰۰۱۲	۳	۰۰۴	ایجاد کمربند سبز در اهواز	۳۵
۰۰۱۵	۳	۰۰۵	بهبود وضعیت معابر و خیابان‌های شهر در هسته مرکزی شهر	۳۶
۰۰۱۶			تهدیدات	
۰۰۵	۱	۰۰۵	اعمال نفوذ دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر اهواز	۱
۰۰۱۵	۳	۰۰۵	آلودگی هوای شهرا اهواز	۲
۰۰۱۲	۳	۰۰۴	کیفیت نامطلوب آب اهواز	۳
۰۰۱۲	۳	۰۰۴	تداوم افسردگی بافت	۴
۰۰۹	۳	۰۰۳	دفن پسماندهای بیمارستانی و عفونی به شیوه‌های غیر استاندارد	۵
۰۰۱	۲	۰۰۵	دخالت جناح‌های سیاسی و گروه‌های مختلف ذی نفوذ	۶
۰۰۸	۲	۰۰۴	مدیریت خودنگر و عدم توجه به برنامه‌های بلند مدت مدیریت	۷
۰۰۹	۳	۰۰۳	افزایش جمعیت نا متناسب با افزایش امکانات رفاهی برای شهرا اهواز	۸
۰۰۴	۲	۰۰۲	بی توجهی به نیازهای خاص ساکنان با توجه به حضور گسترده آنان در مشهد	۱۰
۰۰۸	۲	۰۰۴	اراضی قولنامه ای و نبود راه حل منطقی و قانونی برای حل این مشکل	۱۱
۰۰۱	۲	۰۰۵	ساختارهای تمرکزطلبانه بر روند نه چندان مطلوب تمرکززدایی در سطح شهر اهواز	۱۲
۰۰۱	۲	۰۰۵	ضعف قانونمندی در سطح کلان	۱۳
۰۰۱۲	۴	۰۰۳	عدم یک عزم جدی برای ارتقای شرایط مدیریت در راستای مدیریت واحد شهری	۱۴
۰۰۸	۲	۰۰۴	عدم شایسته سالاری در بکارگیری مدیران و متخصصین	۱۵
۰۰۶	۲	۰۰۳	ادامه رویکرد بخشی در سازمانهای دولتی	۱۶
۰۰۸	۲	۰۰۴	عدم زمینه سازی برای مشارکت واقعی مردم در سرنوشت خود	۱۷
۰۰۴	۲	۰۰۲	شکاف بین مسئولان و مردم	۱۸
۰۰۸	۲	۰۰۴	تضعیف جایگاه محله در شهر و کاستن از اختیارات قانونی آن	۱۹
۰۰۱۲	۳	۰۰۴	عدم تخصیص منابع به متروی شهری اهواز و جذب منابع فایناس مورد نیاز جهت تکمیل پروژه	۲۰
۰۰۱۶	۴	۰۰۴	مهاجرت گسترده روستاها و عشایر وحاشیه نشینی در شهرها	۲۱
۰۰۶	۰۰۲	۰۰۳	عدم برخورداری استان از بخش خصوصی و تعاونی توانمند و عدم آموزش و ترویج بازرگانان و تجار، کشاورزان و دامداران	۲۲
۰۰۶	۰۰۲	۰۰۳	عدم توسعه کمی و کیفی سرمایه انسانی در استان ناتوانی در نگهداشت نیروهای متخصص، کارآمد و فعالان اقتصادی	۲۳
۰۰۶	۰۰۲	۰۰۳	عدم وجود زیرساختهای بازرگانی و مبادلات اقتصادی در شهر اهواز (منطقه ویژه اقتصادی، پایانه صادراتی، نمایشگاه بین المللی، بازارهای سنتی متمرکز و تخصصی)	۲۴
۰۰۱۲	۰۰۳	۰۰۴	پایین بودن شاخص‌های توسعه	۲۵
	۲۰۴			X
	۰۶۲			S
۱۰۹		۱		جمع

جدول (۳) ماتریس SWOT در مدیریت بحران و توانمندسازی محله عیدگاه

فرصت‌ها (O)	استراتژی‌های SO	استراتژی‌های VO
۱. استفاده از خدمات الکترونیک به شهروندان ۲. افزایش آگاهی شهروندان و تقاضای رو به افزایش آنها جهت مشارکت	۱. ایجاد زمینه محلی جهت مشارکت شهروندان ۲. عملیاتی نمودن نظرات کارشناسان و متخصصان در راستای هماهنگی بین سازمان‌ها ۳. استفاده از توانمندیهای بخش خصوصی در زمینه‌های جفری ۴. طراحی نظام مدیریتی ویژه و عملیاتی نمودن آن با تأکید بر بالا بردن سطح عملیات سازمان ۵. افزایش کارایی نمودن شهرداری و تمرکز امور جهت پاسخگویی به شهروندان و استفاده از توان آنان	۱. عدم نظرخواهی از شهروندان و عدم مشارکت مطلوب آنها در شرایط عند و طرح‌ها ۲. هماهنگی ضعیف شهری و موازی کاری ۵. ضعف پاسخگویی و مسئولیت پذیری مسئولین ۶. ضعف اطلاع رسانی کافی به شهروندان درباره جزئیات طرحها ۷. عدم عمومی‌مسأوی متعلق به امکانات و محرومیت نسبی محله ۸. تعلق خاطر ضعیف ساکنین به شهر
تهدیدات (T)	استراتژی‌های ST	استراتژی‌های WT
۱. اعمال نفوذ و دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم‌گیریهای شهری ۲. تداوم حاشیه‌نشینی و سکونت گاههای غیر رسمی ۳. بی توجهی به نیازهای عام با توجه به حضور گسترده آنان در بهبود بافت ۴. اراضی قولنامه‌ای	۱. گسترش خدمات و تسهیلات نواحی حاشیه‌ای و توانمندسازی حاشیه‌نشینان ۲. بسیج منابع انسانی و ظرفیتهای اداری جهت ایجادمدیریت واحد شهری ۳. ایجاد بستر مناسب جهت همکاری تنگاتنگ مردم و شهرداری و پایه ریزی حکومت محلی ۴. افزایش کارایی شورایی شهر برای همراه کردن مردم با خود جهت تقویت جایگاه شورا	۱. قانونمداری سازمانها و ممانعت از دخالت گروههای غیر مرتبط در وظایف آنان در سطح ملی و محلی ۲. افزایش توان و تخصص پرسنل اداری و آموزش متخصصان در جهت ایجاد رابطه مستحکم با شهروندان و پاسخگویی مناسب به آنان ۳. اجماع مسئولان محلی در کلیت لزوم توسعه شهری و ضرورت هماهنگی بین سازمانی ۴. پذیرش شمول مردم و فرصت محلی به آنان در راستای مشارکت در سرنوشت خود

جدول (۴) نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل

استفاده از توانمندی‌ها برای استفاده از فرصت‌ها	بهبود شرایط محیطی با استفاده از توانمندی‌ها
بهبود سیستم‌های درونی با استفاده از	کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدات

۵- بحث و نتیجه گیری

تجربیات جهانی و بویژه تجربیات متعدد و طولانی در ایران نشان داده که الگوی غالب برنامه ریزی شهری در ایران، الگوی طرحهای جامع و تفصیلی بوده، حاصل استانداردهای هنجاری (نورم) است و تنها معطوف به مشکلات و معضلات در زمینه و عرصه‌های کالبدی هستند و معضلات دیگر شهر را، که در اغلب موارد حل آنها قطعاً بر مشکلات کالبدی اولویت دارند، نمی‌باشد. و بطور کلی این طرحها نتوانسته اند نیازهای برنامه ریزی توسعه شهری در ایران را، در شرایط متغیر اقتصادی، اجتماعی- سیاسی آن پاسخگو باشند و در عمل نیز موفقیت‌چندانی حاصل نشده است. شناخت مسایل و مشکلات، یافتن راه حلها، استفاده بهینه از امکانات و افزایش در حال حاضر اهواز به دلیل مرکزیت استان و دارا بودن مراکز آموزش عالی،

خدمات درمانی تخصصی، نیروگاه و مراکز صنعتی و تجاری پذیرای مهاجرین وارد شده از شهرها و آبادی‌های استان خوزستان و سایر استانها بوده است. جذب مهاجران روستایی و شهری کوچک باعث ایجاد فشار بر امکانات موجود و گسترش مسایل شهری به خصوص حاشیه نشینی می‌شود. حاشیه نشینی و جرم پیوند نزدیکی باهم دارند و طبق نظریه واقعیت اجتماعی بیشتر مجرمان از میان فقرا هستند. از آسیبهای اجتماعی این جمعیت اعتیاد به مواد مخدر است در جامعه فقیرتر میزان حساسیت نسبت به اعتیاد و جرایم مرتبط با آن بیشتر میشود. تحقیقات متعددی به نقش مهاجرت به عنوان عامل بنیادین شکل گیری حاشیه نشینی تأکید شده است و در کشورهای در حال توسعه، به محلات فقیرنشینی اطلاق میشود که اطراف شهرهای بزرگ به وجود آمده و ساکنین این مناطق به علل گوناگون نتوانسته‌اند جذب نظام اقتصادی-اجتماعی شهر شده و از امکانات و خدمات شهری استفاده نمایند، در تحقیق دکتر حاتمی‌نژاد معلوم گردیده ۸۴٪ حاشیه نشینها فاقد تخصصی باشند. تنوع، تجمل و اختلاف چشمگیر طبقات اجتماعی مردم اهواز، گرانی و هزینه‌های سنگین زندگی موجب می‌شود تامهاجران غیرمتخصص دست به اشتغال غیررسمی، کارهای پست و غیرقانونی بزنند. از دیدگاه جامعه شناختی، فقر فرهنگی همراه با فقر مادی زمینه ساز کجروی‌های بسیاری در جامعه خواهد بود و به لحاظ از بین رفتن ارزش‌های انسانی، کجروی‌های اجتماعی چون دزدی، اعتیاد، قاچاق، فحشاء و نظایر آن گسترش می‌یابد و بیشتر این جرایم توسط ساکنین مناطق حاشیه صورت می‌گیرد.

با توجه به نتایج ملاحظه میشود که کلیه سرانه‌ها، زیر ساخت‌ها، ابعاد جمعیتی و کالبدی، فضای سبز، اشتغال، سطح درآمد و..... از استانداردهای مربوطه بسیار فاصله دارند. یک مرکز توسعه محلی باید براساس نیاز و خواست افراد شهر شکل گرفته و این افراد در برنامه ریزی و اداره امور مشارکت داشته باشند. دستگاهها وسازمانهای دولتی و غیردولتی باید امکانسنجی، ایجاد آگاهی بین اهالی محلات، مشارکت مردم و معتمدین شهر را جذب کرده و از استعدادها و توانایی‌های موجود شهر استفاده بهینه را بهعمل آورند. بهسازی زیرساختها، ارتقاء محیط زیست، رفع تبعیض و خدمات رسانی به گروه‌های کم درآمد آسیب پذیر، حمایت از سرمایه‌های اجتماعی- اقتصادی تهیدستان شهری باحمایت و کمک بخشهای دولتی و عمومی، بهسازی کالبدی سکونت گاهها و افزایش ظرفیت سازی در مدیریت شهری باید از اهداف توانمندسازی سکونت گاههای غیررسمی قرار گیرد.

شناخت مهمترین تنگناها و مسائل شهرداریها کمک فراوانی به حل مسئله خواهد نمود که اهم آنها عبارتند از:
 قدیمی بودن قوانین شهرداری - نبود هماهنگی بین دستگاههای اجرایی با شهرداری - عدم ضمانت اجرایی جهت اجرای کامل قوانین - نداشتن جایگاه و منزلت عمومی شهرداری و شهرداران بر خلاف کشورهای پیشرفته - عدم اعمال مدیریت واحد شهری - ضعف و فقدان تخصص مرتبط در بین شهرداران منتخب از سوی شوراها- فقدان فرهنگ عمومی در شناختن شهرداری به عنوان یک سازمان محلی منتخب مردم و عدم هماهنگی با شهرداری- مشکلات مالی شهرداریها ناشی از تصمیمات دولت در خصوص استقلال شهرداریها - کمبود کمکهای مالی دولت به شهرداریها - حذف پاره ای از عوارض شهرداریها در قانون تجمیع و بسیاری از مشکلات اساسی دیگر، باعث تمایل شهرداریهای کشورمان به کسب درآمد با روشهای غیر متداول و غیر منطقی به خصوص افزایش فروش تراکم - فروش و حذف پارکینگ- افزایش هزینه‌های تفکیک واحد، زمین، عوارض تجاری، عوارض وصول پروانه شده است.
 فقدان طرح جامع و سند استراتژیک توسعه برای شهر اهواز مهمترین عامل فعالیتهای سلیقهای با مسایل شهر است و فقدان این طرحها احتمال انحراف شورا و شهرداری از اهداف اصلیشان را افزایش میدهد.

۶-پیشنهادهات

- ایجاد توسعه، تنظیف، نگهداری و اصلاح معابر و مجاری آب و فاضلاب
- پیشنهاد اصلاحات شهری، صدور پروانه ایجاد و اصلاح کلیه ساختمانهای شهر
- مراقبت و تشریک مساعی در امور بهداشت اهالی(برای جلوگیری از امراض همگانی و دفع حیوانات مضر)
- تأسیس مؤسسات فرهنگی، بهداشتی و تعاونی و مساعدت مالی به انجمن‌های تربیت بدنی و خانه و مدرسه

- تهیه مقررات صنفی و پیشنهاد آن به شورای شهر و مراقبت در امور اصناف، صدور پروانه کسب اصناف، تعطیلی اماکن بی پروانه و جلوگیری از ایجاد، تأسیس و ادامه کار مشاغل و اماکن غیر بهداشتی یا مزاحم
- مدیریت مصرف انرژی شامل اعمال سیاستهای لازم جهت کاهش مصرف انرژی در ساختمانهای شهرداری و کلیه واحدهای تابعه و همچنین خودروهایی که در استفاده شهرداری هستند
- شناسایی، دعوت و استفاده از سرمایه داران خارج از شهر اهواز با توجه به امکانات و تواناییهایی که در شهر اهواز وجود دارد و با تبلیغ در شناساندن و مشاوره برای جذب سرمایه، یکی دیگر از راهکارهای مهم است.
- طرح تفکیک و بازیافت زباله‌ها
- ساخت آبشار صخره ای مصنوعی کارون با ارتفاع بیش از ۱۰ متر و آبروهای عبوری از میان درختان و باغهای گل چند هکتاری و باغ گیاهان دارویی و بخش فروش آن گل و گیاهان.
- ماشینی کردن فضای سبز، پارکها و نظافت معابر را باید هرچه زودتر ولی با تفکر، برنامه ریزی درست و توجیه اقتصادی شروع کنیم.
- احداث پارکینگ در نقاط مختلف شهر، که هم انجام وظیفه شهرداری می‌باشد و هم درآمدی پایدار.
- احداث یک مجتمع توریستی تفریحی در مناطق دارای استعداد و پتانسیل طبیعی مانند یکی از جزایر رودخانه کارون.
- شفاف سازی و اطلاع رسانی وظایف، عملکردها و هزینه‌ها، برای اعتمادسازی شهروندان. که شهروندان اعتبار شهر و شهرداری هستند.
- مدیریت مصرف آب شامل مصرف بهینه، بازیافت و مصرف مجدد به ویژه در بوستانها و فضای سبز.
- مدیریت مصرف کاغذ و ظروف پلاستیکی شامل کاهش مصرف کاغذ توسعه فناوری اطلاعات و سیستمهای بدون کاغذ و حذف تدریجی کیسها و ظروف پلاستیکی و جایگزینی با کیسهای از جنس سازگار با محیط زیست در کلیه واحدهای تابعه مخصوصا فروشگاههای شهروند و غرفه‌های وابسته به سازمان میوه و ترهبار.
- مدیریت مصرف سموم دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی به ویژه در معابر، بوستانها و محیطهای طبیعی.

منابع

۱. ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۰)، بهره وری شهری: سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری، مجله مدیریت شهری، شماره ۷.
۲. حجتی اشرفی، غلامرضا (۱۳۷۶) مجموعه قوانین و مقررات شهرداریها و شوراهای اسلامی شهرها، انتشارات گنج دانش.
۳. رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۵) مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۴. سعید نیا، احمد (۱۳۸۳)، کتاب سبز شهرداری‌ها، جلد ۱۱. مدیریت شهری. انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاری‌های کشور.
۵. سیاف زاده، علیرضا (۱۳۸۴)، مدیریت شهری کلانشهر تهران، فرصت‌ها و چالش‌ها، انتشارات امیرکبیر.
۶. شابیر چیمبا، ساندرا وارد (۱۳۸۲)، مدیریت شهر، خط‌مشی‌ها و نوآوری‌ها در کشورهای در حال توسعه، مترجمان پرویز زاهدی و احمد صیفوری، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری.
۷. شکوهی، علی (۱۳۷۹)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت.
۸. طاهر خانی، مهدی (۱۳۸۱)، بازشناسی عوامل موثر در مهاجرت‌های روستا - شهری با تاکید بر مهاجرت جوانان روستایی استان قزوین، مجله برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره ۶، شماره ۲.
۹. عباسی شکوهی، حمید (۱۳۷۹)، بررسی نقش و جایگاه شوراهای اسلامی در ساختار مدیریت شهری در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر مجتبی رفیعیان، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۰. علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، جنبش اصلاح طلبی و چالشهای پیش رو، مجله بازتاب اندیشه، شماره ۳.
۱۱. کاتوزیان، ناصر (۱۳۶۸)، فلسفه حقوق، جلد ۱، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۱۲. کاظمیان، غلامرضا (۱۳۷۵)، مدیریت کلان شهر تهران: واگرایی فضایی و عملکردها، فصلنامه معماری و شهرسازی، شماره‌های ۳۶ و ۳۷.
۱۳. کاظمیان، غلامرضا، سعیدی رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۱)، امکان سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداریها، جلد دوم، مدیریت شهری و شهرداریها در ایران، انتشارات سازمان شهرداریها، تهران.
۱۴. کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۲)، شورای شهر یا شورای شهرداری، مجله شهرداری‌ها، سال دوم، شماره ۱۳.

۱۵. کامروا، سید محمدعلی (۱۳۷۹)، مقدمه ای بر شهرسازی معاصر ایران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۶)، مدیریت شهری در ایران، محدودیتها و چالشها و راهکارها، تهران: نشر علم.
۱۷. مزینی، منوچهر (۱۳۷۸)، بررسی ساختار مدیریت شهری در ایران، تهران: نشر مرکز مطالعات برنامه ریزی وزارت کشور.
۱۸. مشهدیزاده دهقانی، ناصر (۱۳۷۴)، تحلیلی از ویژگیهای برنامه ریزی شهری در ایران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
۱۹. طباطبایی موتمنی، منوچهر (۱۳۸۳)، حقوق اداری، انتشارات سمت، چاپ چهارم.
۲۰. ووکونیران، ایکوت پولات اوقلو؛ کریس پاریس، دی جی بوژ (۱۳۸۱)، برنامه ریزی و مدیریت شهری، مسائل نظری و چالشهای تجربی، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور.
21. Gleeson, B and spiller, m. (2012), "metropolitan governance in the urban age: trends and questions, current opinion in enviromental sustainability", vol 4,393-397
22. Gleeson, B and Darbas, T (ED). (2004), what is metropolitanplanning? Research Monograph1, urban research program, Griffith University, Brisban
23. Hodge, G and Gordon, I.A.d. (2008), planning Canadian communities, fifthe edition, nelson, adivision of Thomson Canada limited.
24. Mahdizadeh,J.(2006),Indexes and process of determining urban conurbation limitations,case study :mashhad conurbation,international journal of Urban and Rural Management,No18,108-119.
25. UNCHS (1999) State of the Worlds Cities, United Nations Center for Human Settlements, Nairobi.